

KÜRESEL VE BÖLGESEL KRİZLER BAĞLAMINDA RUSYA VE ABD’NİN SİLAH SATIŞ REKABETİNİN EKONOMİ POLİTİK ANALİZİ

ECONOMY POLITICAL ANALYSIS OF RUSSIA AND THE USA'S ARMS TRADE SALES COMPETITION IN THE CONTEXT OF GLOBAL AND REGIONAL CRISES

Ahmet Hüsrev ÇELİK¹ - Şahin ÇAYLI²

Öz

Silah ticareti, ekonomik ve politik boyutlarının hacmi ve bu boyutlarının birbirleri ile kesişimi nedeniyle devletlerarası ekonomi-politik ilişkileri etkileyen, yönlendiren güçlü bir zemin olma hususiyetine sahiptir. Bu hususiyetiyle uluslararası yapının başat devletleri arasında önemli bir mücadele ve rekabete de konu olmaktadır. Bu çalışmada, Soğuk Savaş döneminin sona erme süreci, SSCB ve Yugoslavya'nın dağılması, yeni bağımsız devletlerin ortaya çıkması, Birinci Körfez Savaşı, Gürcistan-Rusya Savaşı, Rusya'nın Kırım'ı işgali, 11 Eylül saldırıları, Arap Baharı gibi bölgesel ve küresel ölçekte etkileri büyük olan kriz ve çatışmalar ele alınmıştır. Bu ele alınan kriz ve çatışmaların uluslararası yapının başat iki aktörü ABD ve Rusya'nın silah satışlarına rakamsal ve oransal olarak nasıl yansıdığı incelenmiştir. Rakamsal bu veriler, silah alan ülkeler açısından aynı zamanda ABD ve Rusya arasında politik tercihin de bir göstergesi olmaktadır. Çalışmadan elde edilen sonuçlarda; çalışma kapsamında odağa alınan kriz ve çatışmaların ticarete ilişkin rakamsal ve oransal verilerde değişime neden olduğu, bunun yanı sıra ülkelerin ABD ve Rusya'dan yana politik mahiyet de içeren tercihlerini de etkilediği görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Rusya, ABD, Ekonomi Politik, Silah Satışı

Abstract

Arms trade is a strong ground that affects and directs inter-state economic-political relations due to the volume of its economic and political dimensions and the intersection of these dimensions with each other. With this feature, it is the subject of an important struggle and competition among the dominant states of the international structure. In this study, crises and conflicts that have great effects on regional and global scale, such as the end of the Cold War period, the dissolution of the USSR and Yugoslavia, the emergence of new independent states, the First Gulf War, the Georgia-Russia War, the Russian invasion of Crimea, the attacks of September 11, the Arab Spring, are discussed. It is examined how these crises and conflicts are reflected numerically and proportionally on the arms sales of the two main actors of the international structure, the USA and Russia. These figures are also an indication of the political preference between the USA and Russia for the countries that buy arms. In the results obtained from the study; it is seen that the crises and conflicts that are the focus of the study have caused changes in the numerical and proportional data related to trade, as well as affecting the preferences of the countries, which have a political nature for the USA and Russia.

Keywords: Russia, the USA, Political Economy, Arms Sale

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Düzce Üniversitesi, Akçakoca Bey Siyasal Bilgiler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, ahmetcelik@duzce.edu.tr, Orcid:0000-0003-4199-2168

² Dr. Öğr. Üyesi, Düzce Üniversitesi, Akçakoca Bey Siyasal Bilgiler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, sahincayli@duzce.edu.tr, Orcid:0000-0001-7855-524X

1. Giriş

Ekonomi ve politika arasında güçlü bir etkileşim bulunmaktadır. Bu etkileşim hem teorik hem pratik alanda geçerlidir. Bu etkileşimin teorik ilişkisi “ekonomi politik” veya “politik ekonomi” olarak nitelendirilen disiplinler arası bir inceleme alanı ortaya çıkarırken, pratik ilişkisinin sonuçları ise bireyden topluma, yerelden küresele ulaşan, hayata dokunan somut sonuçlar ortaya çıkarmaktadır.

Ekonomi Politik etkileşimin uluslararası bağlamda ilişkisi de “uluslararası ekonomi politik” olarak nitelendirilmekte ve yine disiplinler arası teorik bir analiz zemini ortaya çıkarmaktadır. Devletlerin birbirleri ile ilişkilerinde ise doğrudan tutumlarına yansıyan somut sonuçlar ortaya çıkarmaktadır.

Devletler arasında “ekonomi politik” boyutu güçlü olan ilişkilerden birisi de silah ticaretidir. Realist ve Neo Realistlere göre, askeri kapasite uluslararası ilişkilerde güç olgusunu doğrudan şekillendiren unsurların başında gelmektedir. Silah kapasitesini artırmak, ülkelerin kendi silah sanayisini geliştirmek ile de mümkün olabilir. Ancak bunu başarabilen çok az sayıda devlet vardır. Devletlerin çoğu, bu ihtiyaçlarını üretici devletlerden temin etmektedirler.

İki ülke arasındaki silah ticaretini etkileyen faktörlerden birisi, bu ilişkinin politik boyut taşımasıdır. Silah ticareti söz konusu olduğunda, bu ticaretin mahiyeti salt bir ticari ilişki çerçevesinde gelişmemekte, politik ilişkiler ile birlikte eş zamanlı ilerlemektedir. Dolayısıyla bir ülkenin başka bir ülkeyle silah ticareti ilişkisi her iki ülkenin birbiriyle olan politik ilişkisinin düzeyinin de bir göstergesidir. Silah ticaretinin politikayı, politikanın da silah ticaretini beslediği bir döngü içerisinde yürümektedir.

Bu ilişkiyi etkileyen bir diğer faktör de ticaretin yapıldığı dönemin konjonktürel gelişmeleridir. Bölgesel ve küresel ölçekli kırılmalar, devletlerin politik ilişkilerini, askeri teçhizatları ihtiyaçlarını değiştirmektedir. Bu ilişkinin sonucu sadece ihtiyacın temin edilmesi, giderilmesi ile sınırlı kalmamakta, müttefiklikten hegemonyaya kadar değişen farklı politik ilişki seviyelerini ortaya çıkarmaktadır. En kötü ihtimalle müttefiklik veya en iyi ihtimalle hegemonya sonucu veren bir ilişki modeli, büyük küresel aktörler veya küresel aktör olmaya namzet aktörler arasında da ekonomi politik bir rekabet ortaya çıkarmaktadır.

Uluslararası ilişkilerde büyük değişimler büyük kırılmalarla olmaktadır. Soğuk Savaş döneminin sona ermesi bu dönemeçlerin en önemlilerinden birisidir. Pek çok alanda etkisi hala devam etmektedir. Ülkelerin silah ticareti ve bu çerçevede inşa edilen politik ilişkileri bu etkiye en açık alanlardan birisidir. Soğuk Savaş dönemi sona ermesinden sonra da neredeyse her on yılın başında siyasetin ve askeri ticaretin akışını değiştiren bölgesel, küresel hadiseler vuku bulmuştur.

Bu çalışmada ilk olarak; Soğuk Savaş sona ermeden, hemen arifesindeki dönemin iki büyük rakibi Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD)’nin silah ihracat rakamları ile bu rakamların toplam ihracatı içerisindeki paylarının ne olduğu incelenmiştir İkinci olarak; Soğuk Savaş döneminin sona ermesine müteakip bahse konu rakamlar ve oranların nasıl değiştiği incelenmiştir.

Çalışma kapsamında ayrıca ABD ve SSCB/Rusya’nın silah ihracat verileri karşılaştırılmış, rakamların bölgesel ve küresel krizlerden etkilenip etkilenmediği analiz edilmiştir. Bu bağlamda gerek 11 Eylül 2001’de gerçekleşen saldırılar ve gerekse Aralık 2010’da başlayan Arap Baharı sürecinin, ABD ve Rusya’nın silah satış rakamlarına nasıl yansıdığı ve rekabeti nasıl etkilediği resmedilmeye çalışılmıştır. Çalışmanın son bölümünde; Soğuk Savaş döneminin blok siyaseti koşullarında, Soğuk Savaştan sonraki yılların kriz bölgelerinde yer alacak olan ülkelerden hangilerinin silah ticaretinde SSCB ve ABD’yi tercih

ettikleri, ne kadar tutarda bu ülkelerden alım yaptıkları ele alınmıştır. Soğuk Savaşın sona ermesinden sonra silah alımı yapan mevcut aktörlerin tercihlerinin değişip değişmediği, yeni kurulan dünya düzeninde bağımsızlığını yeni kazanan, sisteme yeni dâhil olan yeni devletlerin yeni aktörlerin ABD'ye mi yoksa Rusya'ya mı yakınlaştıkları incelenmiştir.

Silah ticaretine ilişkin veriler söz konusu olduğunda, muhtelif kaynaklarda muhtelif verilere ulaşmak mümkündür. Silah ticareti rakamlarında geçmiş yıllara ilişkin rakamsal verilerin sonraki yıllarda zaman zaman güncellendiği de vakidir. Çalışmamızda, ABD'nin resmi devlet kuruluşu olan U.S. Arms Control and Disarmament Agency tarafından düzenli olarak yayınlanan World Military Expenditures and Arms Transfers (WMEAT) raporlarında yer alan veriler tercih edilmiştir

2. Kuramsal Çerçeve: Ekonomi Politik

19. yy'ın ikinci yarısından itibaren küreselleşmenin artan etkisiyle ekonomik ve politik ilişkiler de artmıştır. Bu yeni durum yeni krizlere, yeni savaşlara ve nihayetinde rejim değişikliklerine neden olmuştur. Özellikle Sanayi Devrimi sonrası sanayileşmenin getirdiği güçlü sermaye sınıfı ve bunun karşısında çalışma ve yaşam koşulları itibariyle dezavantajlı olan emeğin sahiplerinden oluşan sosyal yapılar, bozulan gelir dağılımı, ülkelerde yeni muhalefet dalgaları ortaya çıkarmıştır. Bu dönemde ülkelerin aldıkları tedbirlerden birisi de yerli sanayiye beslemek amacıyla korumacı politikaların benimsenmesi olmuştur. Bölgeler arası sanayileşme düzeyi farklılıkları, ülkeler arası gelir dağılımlarını da dengesizleştirmiş, buna bağlı olarak politik güç dengelerini de değiştirmiş, değişen güç dengeleri yeni hegemonya mücadele alanlarını ortaya çıkarmıştır. Bütün bu döngü ve ilişkinin bir parçasını da silahlanma ve silahlanma yarışı oluşturmuştur. (Şişman, 2017: 228).

Ekonomi ve politika arasında oldukça yakın bir ilişki söz konusudur. Her ikisinden birisinin değiştiği durumda diğeri de değiştirdiği bir bağımlı değişkenlik ilişkisinden bahsetmek mümkündür. Ekonomik değişim ve siyasi değişim arasındaki bu ilişkinin incelenmesi uluslararası ekonomi politığe konu olmuştur. Robert Gilpin'e göre ekonomi politığın sorgulamaları arasında; ekonomik sektörleri etkileyen ve konjonktürel büyüme oranlarını belirleyen ekonomik faaliyetlerin küresel konumundaki yapısal değişikliklerin uluslararası politik ilişkiler üzerindeki etkileri nelerdir ve hangi meseleler bu yapısal değişikliklerle ilgilidir? Siyasal faktörler ekonomik meselelerdeki yapısal değişikliklerin sonuçlarını ve doğasını nasıl etkilemektedir? Bunların yanı sıra ekonomi politik, ekonomik istikrarsızlıkların emperyalist yayılmadaki etkisini, siyasi devrimin ve geçmiş yüzyılların büyük savaşları gibi derin siyasi karışıklıkların nedeni olup olmadığı gibi hususlar yer almaktadır. (Gilpin, 2012: 27).

Nikitin'e göre ise; Ekonomi politik, insanlar arasındaki ekonomik ilişkiler araştırırken, üretim araçlarının mülkiyet şekillerini, üretim içinde bulunan farklı toplumsal gurupların durumunu ve onlar arasında var olan ilişkileri; maddi malların paylaşım biçimlerini inceler. Ekonomi politik, üretimde toplumsal ilişkilerin, insanlar arasındaki ekonomik ilişkilerin gelişmesinin bilimidir. Ekonomi politik, toplum için maddi malların üretim ve dağıtımını etkileyen yasaları ortaya çıkarır. (Nikitin, 2006: 21)

Ekonomi politığın gelişen ve genişleyen mahiyeti ile uluslararası ilişkilerin gelişen yapısı, genişleyen disiplini, uluslar arası ilişkiler ile ekonomi politığın kesişmesini, buna bağlı olarak da "Uluslararası Politik Ekonominin" bilimsel bir çerçevede oluşmasını netice vermiştir. Bu bağlamda "Uluslararası Ekonomi Politik; uluslararası düzeyde ekonomi ile politikayı küreselleşme, sermaye, nüfus, enerji, güvenlik, finans, teknoloji ve çok uluslu şirketler vb. birçok alanda bir arada ve karmaşık bir yapıda incelemektedir. (Al, 2015:155)

1970'ler sonrası dünyanın yaşadığı sosyal, ekonomik ve politik düzen değişiklikleri başta ABD ve Avrupa olmak üzere, Dünyada yeni analizlere olan ihtiyacı ortaya çıkarmıştır. Batı merkezli dünya; Japonya, Çin ve Hindistan etkisiyle yeni sorun alanları ile yüz yüze kalmıştır. Bu yeni sorunları; uluslararası ilişkiler disipliniinde ki realizmin; devlet ve askeri güç merkezli yaklaşımı ile uluslararası iktisat disiplininin ekonomik refah ve çıkar merkezli yaklaşımlarının ötesinde bir izah ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Politik ekonomiye göre günümüz dünyasının mevcut sorunları ne ekonomi disipliniinde olduğu gibi salt ekonomik bağlamda, ne de politika da olduğu gibi salt devlet merkezli ele alınabilir. (Ateş ve Gökmen, 2013:65)

Küreselleşen dünyada ekonomik sistem ile politik sistem arasındaki etkileşimin de analizlere dahil edilmekte, hükümet politikalarının ekonomik sistem içinde dışsal bir değişken olarak görülmektedir. Ekonomik verilerin yanı sıra, siyasal kurumların ekonomi politikaları üzerinde etkili olduğu ifade edilmektedir. Politika ile ekonomi ilişkisini en geniş anlamıyla inceleyen ve politika ile ekonominin karşılıklı etkileşimini gündeminde tutan politik ekonomi (Sezgin, 2005: s.134); her iki bilim dalının kendi sınırlarını bir ölçüde aşmasına, kompleks sorunların ve ilişkilerin analiz edilmesi ihtiyacının giderilmesine imkan sağlayan disiplinler arası bir köprü görevi ifa etmektedir. (Şen, 2010:393)

Bu kesişim alanında, ulusal ve uluslararası oyuncular, süreçler ve etmenler arasındaki etkileşim; dış politikayı ortaya çıkaran ulusal ve yerel siyasi süreçler; uluslararası düzeyde olay ve süreç analizleri, küreselleşme, bireyler, guruplar, şirketler, ulus-devletler, uluslararası ve ulus üstü örgütler, birbiri ile yoğun ilişki ağı içerisinde olan değişkenler uluslararası ekonomi politığın çalışma alanlarını oluşturmaktadır. (Sayarı ve Bilgin, 2018:211)

3- Eskiye Aktörü Yenileyen Dönemeç: Soğuk Savaşın Sonu

Soğuk Savaş sürecinin sona ermesine neden olan hadiselerin merkezinde olan SSCB, aynı zamanda tüm Soğuk Savaş dönemine de damgasını vuran başat aktörlerden birisidir. Bu aktörün dünyanın neredeyse bir yarısıyla doğrudan hegemon ilişkisi, hegemon olmadığı neredeyse diğer yarısına da yine doğrudan veya dolaylı etkisi olmuştur. Bu kadar külli değişikliğin kısa sürede ve eş zamanlı, pek çok aktörle de eş bağlantılı olarak gerçekleşmesi, bu değişimin mahiyetini de sonucunu da küresel ölçekli kılmıştır.

Gerek bölgesel gerekse küresel sorunların önemli bir kısmı da güç mücadelesi zemininde teşekkül etmiş ve etmektedir. Soğuk Savaş süresince bir şekilde dengesini bulmuş, ama dengesini bulmakla sona da ermemiş olan güç mücadelesi, Soğuk Savaşın sona ermesiyle birlikte hızla bozulmuştur. Bu dengede taraflardan birisinin gücünün deforme olması, güç dengesi ve mücadelesi sürecini de hızla değiştirmiştir.

Soğuk savaşın başat aktörlerinden birisinin çöküş süreci, kendi içerisinde bir başka yeniden inşa sürecinin de başlangıcı olmuştur. Mutasyonun bu evresi SSCB'nin Rusya'ya dönüşümüdür. Küresel ölçekte de bir izdüşümü olacak bu dönüşümde Rusya, ideolojik açıdan olmasa bile siyasi ve askeri açıdan SSCB'nin mirasını devralarak yoluna devam etmiştir.

Rusya, hem diğer devletler hem de uluslararası örgütlere 27 Ocak 1992'de bir nota göndererek SSCB'nin 'devam eden devleti' olduğunu iletmiştir. Devam eden devletlik savı; onu halef devlet, ardıl devlet olmaktan daha farklı bir konuma taşımıştır. Dünyanın merak ettiği, asıl konu ise SSCB'nin nükleer silahlarının ne olacağı hususu olmuştur. Nihayetinde nükleer silahlar, SSCB'nin diğer pek çok askeri mühimmat ve teçhizatında da olduğu gibi Rusya'ya kalmıştır. Nükleer Silahların Rusya'ya kalmasına, ABD ve BM'nin bir itirazı olmamıştır. (Aladağ, 2008:143)

Soğuk Savaş sona erdiğinde, yeniden şekillenmeye başlayan dünyada, çöküş sürecinde yaşanan her şeye rağmen, SSCB'nin varisi olarak sahip olduğu bütün mevcut ve potansiyel

güç araçlarıyla Rusya, ABD'nin karşısında çok kısa süre sonra rekabet edebilecek potansiyele sahip bir aktör olarak yerini almıştır.

4- Her Dönemin Güç Unsuru: Askeri Kapasite ve Coğrafi Hegemonya

Yeni dünya sisteminde, mevcut tehdit algılamaları ve güvenlik anlayışları da büyük bir değişime uğramıştır. Bu yeni dönemde bölgesel krizler, etnik çatışmalar, insan hakları ihlalleri, siyasi istikrarsızlıklar, ekonomik krizler, nükleer silahların yaygınlaşması, biyolojik ve kimyasal silahların kullanılması gibi konular daha çok gündeme gelmeye başlamıştır. (Doğan, 2007:13)

Her ne kadar uluslararası ilişkilerin teori ve pratiğinde yeni konular gündeme giriyor olsa da pragmatik bir şekilde devletlerin çıkar ve güç tercihlerini ön plana çıkaran Realist anlayış, devletlerin amaç ve araçlarına ilişkin realistlerin tanım ve kabullerinin (Babahanoğlu & Bilici, 2018:734) ilişkilerdeki belirleyiciliği değişim sürecinde değişmeyen, Soğuk Savaş döneminde cari olduğu gibi sonrasında da geçerliliğini sürdüren hususlardan birisi olmuştur. Güç olgusunun tanımlanmasında askeri kapasitesinin ve silah sanayisinin belirleyiciliği her dönemde önemini devam ettirmiştir. Nitekim Realist ve Neo Realistlere göre de askeri kapasitenin belirleyiciliği diğer faktörlerden daha önce gelmektedir. Devletlerin uluslararası alanda etkilerinin mukayesesi güç üzerinden yapılmasına bağlı olarak, bir mukayesede ilk bakılan husus askeri kapasite olmaktadır. Ancak ilk sırada yer alan bu unsurun tek belirleyici olmadığını da ayrıca ifade etmek gerekmektedir.(Güneş, 2012:82)

Silahların sadece askeri açıdan değil politik zeminde de bir karşılığı bulunmaktadır. Bunun en ileri örneği nükleer silahlardır. Bu silahlar caydırıcılıkları, fiziksel zarar verme potansiyelleri kadar diplomatik pazarlıklarda da rol oynamaktadırlar. Sınır boylarında yapılan askeri manevralar, tatbikatlar ve sınır bölgelerine yerleştirilen askeri güçler, simgesel anlamların ötesinde, devletlerin dış politikalarında güç unsuru olarak, muhatapları nezdinde inandırıcılığına katkı sunmaktadır. Hususen büyük güçlerin bu kapsamdaki faaliyetleri daha küçük güçlerin tutumlarını etkilemeye neden olabilmektedir. (Gönlübol, 2014:172)

Devletlerin rekabet alanlarından birisi olan askeri kapasitenin hacmi, güvenlik sorunlarını çözen seçeneklerden birisi olma vasfıyla ucu açık bir güvenlik ikilemine de yol açmaktadır (Bilgiç; 2011:124). Rekabet ve tehdit algılaması üzerine örülen güvenlik ikilemi sarmalının sonu olmadığına ilişkin en çarpıcı örnek, Putin'in sonsuz menzilli füze ürettiklerine ilişkin beyanlarının dünya kamuoyunda yer almasıdır. Putin bu füzeden bahsederken; amaçlarının ABD'nin silahlanma çabalarına yanıt vermek olduğunu, eğer harekete geçmeselerdi ABD karşısında savunmasız kalacaklarını açıkça ifade ederek, ABD ile olan rekabetlerine vurgu yapmıştır. (NTV, 02.03.2018)

Bölgesel ve/veya küresel bir güç olan, olmak isteyen aktörler coğrafya üzerinde askeri unsurları, üsleri ile var olmak istemektedirler. Hedef olarak belirlenen coğrafya ve hinterlandında, askeri kapasitelerinin araçsallığında, politik bir baskı unsuru olmayı arzu etmektedirler. Bu arzu ve istekler bir rekabet alanı oluşturmaktadır.

II. Dünya Savaşı bitiminde SSCB'nin Türkiye'den talepleri ve Türkiye'ye baskı yapması karşısında, Türkiye Denge siyaseti izlemeye çalışmıştır. Türkiye'nin bağlı olduğu Batı kampı, Sovyetlerin baskısı ile Türkiye için daha kıymetli hale gelmiştir. Türkiye'nin SSCB karşısında denge olarak gördüğü Batılı devletler, özellikle ABD, sahip olduğu güç ile Türkiye açısından oldukça önem kazanmıştır (Duman, 2019, 383).

Soğuk Savaş dönemi koşullarındaki blok siyasetinin keskin olarak ayrılmış sınırları, yeni rekabet alanlarının oluşmasını, bir bloğun diğer bloğun coğrafi ve politik mevziisine nüfuzunu oldukça sınırlandırmaktaydı. Soğuk Savaş döneminde rekabet alanlarındaki bu sınırlılık, coğrafi alanların yanı sıra ticareti, hususen silah ticaretini de kapsamaktaydı. Soğuk

Savaşın sona ermesi bu bağlamda yeni rekabet alanları ortaya çıkarmıştır. Bu hususta en çarpıcı örneklerden birisi Soğuk Savaş döneminde Türkiye ve Rusya'nın nüfuz alanı olan Karadeniz'in Soğuk Savaş sonrasında yeni aktörlerin de dâhil olduğu bir rekabet alanına dönüşmesi, yeni kriz alanları üretmesidir. Bu krizlerin oluşmasında yine askeri bir örgüt olan NATO'nun Rusya'ya doğru genişleme hatta Gürcistan'a kadar ulaşma çabası ve arzusunun olması, Rusya'nın ise NATO'nun bu çabasına karşı, Gürcistan'ı işgal, Ukrayna'ya ise müdahil olarak karşılık vermesi önemlidir. (Ünalnış & Oğuz, 2019:2)

Güç mücadelesine ve üzerinde rekabete konu olacak bölgelerden bir diğeri de ABD'nin karşısında Rusya ve Çin'in birlikte hareket ettiği Avrasya'dır. ABD'nin Kafkasya, Hazar Bölgesi ve Ortadoğu'daki hegemonya arayışına karşı çıkan İran'ın da tutumu ve ABD'ye karşı vermeye çalıştığı mücadele, onun da Rusya ve Çin ile beraber hareket etmesine neden olmaktadır. İran'ın bu tutumu ise kendisinin, Rusya ve Çin tarafından desteklenmesine olanak sağlamaktadır. (Silahçioğlu, 2006:117)

5- Bölgesel Krizler Bağlamında SSCB ve Rusya'nın Silah İhracatı

SSCB 1980'li yılların ilk yarısına Leonid Brejnev'in liderliğinde girmiştir. 1982'de Yuri Andropov, 1984'te Konstantin Çernenko'dan sonra 1985'te Mihail Gorbaçov dönemi başlamış ve SSCB'nin dağılmasına kadar görevi başında kalmıştır.

Sovyetler Birliği'nde Gorbaçov dönemi, perestroyka (yeniden yapılanma) ve glasnost (şeffaflık) olarak adlandırılan reformlarla anılmaktadır. Gorbaçov iç ve dış politikada büyük bir dönüşüm arayışı içerisinde olmuştur. 'Perestroyka ve Yeni Düşünce' kitabında dış politikaya büyük bir bölüm ayırmıştır. Rusya'yı Avrupalı bir devlet olarak tanımlaması, Afganistan savaşını bir yara olarak nitelendirmesi ve Afgan topraklarından çekilme kararı alınması, ABD ile nükleer silahların sınırlandırılması anlaşması imzalanması, bu bağlamda önemlidir. 1989'da Berlin Duvarının yıkılmasına da sessiz kalan Gorbaçov, sonrasında 1990'da Doğu Almanya'dan Sovyet askerlerini de çekmiştir. (Alpay, 2017:265-275)

Tablo 1: SSCB ve Rusya'nın Silah İthalat ve İhracatı ve Toplam İhracat İthalata Oranı (1979-1999)

SSCB					RUSYA				
Yıllar	Silah İthalatı Cari yıl - milyon dolar	Silah İhracatı Cari yıl - milyon dolar	Silah İthalatı / Toplam İthalat (%)	Silah İhracatı / Toplam İhracat (%)	Yıllar	Silah İthalatı Cari yıl - milyon dolar	Silah İhracatı Cari yıl - milyon dolar	Silah İthalatı / Toplam İthalat (%)	Silah İhracatı / Toplam İhracat (%)
1979	1000	16600	1,7	25,6	1992	0	2500	0	5,8
1980	1300	17000	1,9	22,2	1993	0	3500	0	7,9
1981	1000	17900	1,4	22,5	1994	0	1700	0	2,5
1982	975	18900	1,3	21,7	1995	5	3500	0	4,3
1983	1500	19400	1,9	21,2	1996	40	3000	0,1	3,4
1984	1400	19400	1,7	21,2	1997	30	2600	0	2,9
1985	1200	17100	1,4	19,6	1998	40	2200	0,1	2,9
1986	1300	21300	1,5	21,9	1999	470	3100	1,1	4,2
1987	1300	22600	1,4	21					
1988	1200	21600	1,1	19,5					
1989	900	19600	0,8	17,9					

Kaynak : World Military Expenditures and Arms Transfers 1990 (WMEAT), U.S. Arms Control and Disarmament Agency, November 1991

World Military Expenditures and Arms Transfers 1999-2000 (WMEAT), U.S. Arms Control and Disarmament Agency, June 2002

Bütün bu değişim ve çöküş sürecinde Soğuk Savaş'ın son on yılında SSCB'nin silah satış rakamlarının belirli bir düzeyi muhafaza ettiği görülmektedir. Siyasi ve ekonomik çöküş sürecinin silah ihracatına sert bir düşüş olarak yansımadağı Tablo 1'de yer almaktadır. 1989 yılındaki düşüşün de önemli olduğunu söylemek mümkündür. SSCB'nin toplam ihracatı içerisinde silah ihracatı, oransal olarak büyüktür. Sovyet ekonomisi açısından göz ardı edilemeyecek bir hacme sahiptir.

1989'da Berlin Duvarı'nın yıkılmasından sonra, Sovyetler Birliğinin son iki yılı da oldukça çalkantılı olmuştur. Sovyetler Birliğini oluşturan unsurlardaki hareketlilik ve hatta Moskova ile diğer cumhuriyetler arasında gerginlikler 1990 yılına damgasını vurmuştur. (Köktaş; 2015:100). 1990 yılı Başkanlık sistemine geçilmesi, Komünist Parti tekeline son verilmesi, Gorbaçov'a yönelik başarısız bir darbe girişimi, art arda Cumhuriyetlerin bağımsızlıklarını ilan süreçleri ile geçmiştir. 21 Aralık 1991'de Almatı'da düzenlenen zirve sonrasında Bağımsız Devletler Topluluğunun kurulduğunun ilanı ile SSCB dönemi sona ermiştir. (Özsoy, 2006:170)

25 Aralık 1991'de Gorbaçov'un istifası sonrası, Yeltsin ve Rusya dönemi başlamıştır. Yeltsin görevi devraldığı anda ise Rusya ekonomisi oldukça zor durumdaydı. 1991'de GSYİH %12 düşmüş, bütçe açığı GSYİH'nin %26'sına ulaşmış, döviz rezervleri itibarıyla ise Rusya Federasyonu'nun ancak 10 saatlik ithalâtını karşılamaya yetebilecek olan 60 milyon USD seviyelerine gerilemişti.(Başaran, 2010:117)

Tüm bunlar olurken Rusların en önemli müttefiklerinden birisi olan Irak, 2 Ağustos 1990'da Kuveyt'i işgal etti. Yeni bir dünyanın kurulma arifesinde bu gelişmeye dünyanın tepkisi ise koalisyon halinde Irak'a askeri müdahale oldu. Ocak - Şubat 1991'de ABD'nin öncülüğünde, 37 ülkenin dâhil olduğu koalisyon güçleri, Birinci Körfez Savaşı olarak nitelendirilen askeri müdahale ile Irak'ı Kuveyt'ten çıkarttı. Böylece Rusların bölgedeki en önemli müttefiklerinden birisini kaybetme süreci de başladı.

Birinci Körfez Savaşı sürecinde Rusya, Irak üzerindeki etkinliğini kaybettiğinin farkında olmakla birlikte kendi iç sorunlarının da oluşturduğu koşullar nedeniyle, BMGK'nın aldığı kararlarda ABD ile uyumlu bir politika yürütmek zorunda kalmıştır.(Akbaş, 2011-b:106)

Yeltsin dönemi; eski sistemin çöktüğü yeni Rus liberal sisteminin inşa edilmeye çalışıldığı, toplum ve bürokrasi açısından yeni sistemi özümseme sorunları yaşayan, kendine göre kaotik özellikleri de olan bir geçiş dönemidir (Derman, 2016:87). Yeltsin dönemine damgasını vuran, politik olarak Yeltsin'e ve askeri olarak Rus ordusuna, imaj olarak da Rusya'ya oldukça zorlu bir süreç yaşatan, bir diğer gelişme ise 1. Çeçen Savaşıdır. Çeçenlerin bağımsızlık arzusu zemininde gelişen ve 1994'te başlayan Savaş, Hasavyurt anlaşmasına kadar yoğun ölçekte devam etmiştir. Hasavyurt anlaşması, Çeçenlerin bağımsızlığına kademeli şekilde bir geçiş süreci öngörüyor, ancak bu süreçte bazı maddelerin uygulanmasını 2001 yılına kadar erteliyordu. (Özçelik, 2015:361). Çeçenistan savaşı sonrasında Rusya askeri unsurlarla istediğini elde edemediği gibi siyaseten de bir mevzi kaybetmiştir.

Hem siyasal, sosyal bir değişim, hem bir çatışma, hem de ekonomik darboğaz içerisinde olan Rusya'nın, Tablo 1'deki verilere göre 1992- 1999 dönemindeki silah ihracat rakamlarının SSCB dönemine göre oldukça azaldığı görülmektedir. Aynı şekilde toplam ihracatı içerisinde, silah ihracatının oransal payında da SSCB dönemine göre olağanüstü bir

azalış olduğu, %20-25 aralığından %2-5 aralığına kadar düştüğü görülmektedir. Çeçenler ile savaş, Güney Osetya Savaşı, Gürcistan- Abhazya Sorunu, Ukrayna krizi gibi olaylar ile Rusya'yı olumsuz etkileyen sorunlar çoğalmıştır. Hem Rusya'nın içyapısal sorunları hem de dünyanın değişmesine bağlı olarak ortaya çıkan pazar kaybı bunun temel nedenlerindedir. Bu pazar kaybı sadece askeri teçhizat açısından söz konusu olmamış diğer sektörleri de kapsar surette, toplam ticaret hacminde bir düşüş olmuştur.

Tablo 2: Rusya'nın Silah İthalat ve İhracatı ve Toplam İhracat İthalata oranı (2001-2017)

YILLAR	Silah İthalatı Cari yıl - milyar dolar	Silah İhracatı Cari yıl - milyar dolar	Silah İthalatı / Toplam İthalat (%)	Silah İhracatı / Toplam İhracat (%)
2001	1,5	4,7	2	4,2
2002	2,1	3,7	2,5	3
2003	2,9	4,3	2,9	2,8
2004	1,9	5,7	1,4	2,8
2005	1,7	4,1	1	1,5
2006	1,3	6,5	0,6	2
2007	1,1	5,4	0,4	1,4
2008	1,2	6,7	0,3	1,3
2009	1,2	5,5	0,5	1,6
2010	0,7	7,2	0,2	1,6
2011	0,6	9,3	0,1	1,6
2012	0,7	11,5	0,1	1,8
2013	0,6	11,5	0,1	1,8
2014	0,7	12,2	0,2	2,1
2015	0,2	10,5	0,1	2,6
2016	0,1	13,3	0	3,9
2017	0,1	8,8	0	2,2

Kaynak : World Military Expenditures and Arms Transfers 2014 (WMEAT), U.S. Arms Control and Disarmament Agency, <https://2009-2017.state.gov/t/avc/rls/rpt/wmeat/2014/index.htm> (E.t. 10.05.2020); World Military Expenditures and Arms Transfers 2019 (WMEAT), U.S. Arms Control and Disarmament Agency, <https://www.state.gov/world-military-expenditures-and-arms-transfers-2019/> (E.t. 10.05.2020)

İki dönem başkanlık görevi yürüten Yeltsin, ikinci döneminde süresinin dolmasını beklemeden, 31 Aralık 1999'da görevinden istifa ettiğini açıklamıştır. İstifasından aylar önce Yeltsin tarafından Başbakan olarak atanmış olan Putin; 26 Mart 2000'de gerçekleştirilen genel seçimlerde oyların %53'ünü alarak resmen Rusya Devlet Başkanı olmuştur. 14 Mart 2004 tarihinde yapılan seçimlerde ise oyların % 71.31'ini alarak gücünü pekiştirmiştir.(Kaleli & Denkeli, 2019:295)

Her ne kadar Putin, Anayasal zorunluluklara bağlı olarak görevi 2008-2012 arasında Başbakan'ı Medvedev'e bırakmak durumunda kalmış olsa da etkinliğini sürdürmüştür. 2 Mart

2008 tarihinde gerçekleştirilen seçimlerden önce Putin Medvedev'i desteklediğini açıklamış, Medvedev de Putin politikalarını takip edeceği mesajını vermiştir. Seçimi kazanan Medvedev, Putin'i Başbakan olarak atamıştır. Ancak 2008'de Gürcistan ile yaşanan krizde Putin'in Medvedev'den önce kamuoyuna açıklamalar yapması, kriz sürecine doğrudan müdahil olması, Putin döneminin aslında kesintisiz devam ettiğinin bazı göstergeleri olarak kabul edilebilir. (Yapıcı, 2010:270-271)

Putin dönemiyle birlikte Rusya Federasyonu, Sovyetler Birliği'nin yıkılmasıyla kaybettiği ve kendisinden önceki on yılda da henüz toparlayamadığı siyasal prestijini ve gücünü geri kazanmak arayışına ve hatta kazanma sürecine girmiştir. AB'nin ve ABD'nin eski Sovyet ülkeleri üzerinde kurduğu etkinliği kırmayı amaçlayan ve bunu büyük oranda başaran Putin, Rusya'nın demografik ve jeopolitik imkânlarının yanı sıra sahip olduğu enerji kaynaklarının avantajlarını da değerlendirerek tekrar oyun kurucu bir aktör konumuna gelmiştir. (Thoburn; 2015:7) 2006 yılından itibaren Putin, bir yandan Batı ile karşı karşıya gelmek anlamına gelecek politikalar yürütmekten kaçınmazken, diğer taraftan da enerji ihtiyacı süreklilik arz eden Avrupa'yı kendisine bağımlı hale getirmeye çalışmıştır. (Sönmez, 2010:50-51)

2000'li yılların hemen başında Putin'in ilk büyük sınavı Çeçenistan ile oldu. 4-16 Eylül 1999 tarihleri arasında Moskova, Buynaksk ve Volgodosk şehirlerinde gerçekleşen patlamalar sonrasında üç yüz kişi hayatını kaybetti. Bu saldırılar Rusya'da tekrar toprak bütünlüğünün korunması tartışmalarını ortaya çıkardı. Putin henüz birkaç aylık başbakan iken, 29 Eylül 1999'da Rus askerleri Çeçenistan'a girdiler ve kontrolü sağladılar. 2000 yılı Haziran ayında Kadırov Çeçenistan yönetiminin başına getirildi ve Ekim 2003 seçimleri ile de Çeçenistan'da başkan olması sağlandı.(Uyar, 2018:300-303)

Rusya'nın kendisini toparlamaya başladığının, bu anlamda hem kendi gücünü hem rakiplerinin tepkisini de ölçebildiği en önemli sınavlarından birisi 2008 yılındaki Rusya – Gürcistan savaşıdır. Bu savaş ABD ve Batı ile küresel bir rekabetin yerel bir izdüşümü olarak değerlendirilmektedir. Nisan ayındaki Bükreş Zirvesinde, Gürcistan'ın NATO üyeliğine yeşil ışık yakılmasının hemen ertesinde bu savaşın olması Rusya'nın Batı'ya verdiği net bir mesajı da içermektedir.

Osetya'nın bağımsızlık talebine bağlı olarak, Gürcistan ile Osetya arasında kriz ortaya çıkmış ve devamında Gürcistan'ın Osetya'ya askeri müdahalede bulunmasına bağlı olarak, 7 Ağustos'ta da Rus askerleri Gürcistan'a girerek işgal etmiştir. Nihayetinde Avrupa Birliği dönem başkanı olan Fransa arabuluculuk yapmıştır. 16 Ağustos'ta imzalanan Sarkozy Anlaşması ile Rus askerlerinin çekilmesinde anlaşılmıştır. Rusya Osetya ve Abhazya'nın bağımsızlığını tanımış, Gürcistan'ın NATO üyeliği de soğumaya bırakılmıştır. (Karabulut, 2011:195-197)

Putin'in iktidarının ilk yıllarında, dünya ile beraber Putin'in de karşı karşıya kaldığı en önemli olay ise 11 Eylül saldırıları ve sonuçlarıdır. 11 Eylül saldırıları ABD'nin önce Afganistan sonra da Irak'ı işgaline gerekçe olmuştur. ABD'nin Afganistan'a müdahalesine ve Orta Asya'da üsler tesisi etmesine ses çıkarmayan Rusya, Irak'ın işgali karşısında sessizliğini bozarak SSCB döneminden Rusların müttefiki olan Saddam Hüseyin yönetimindeki Irak'ı kaybetmemek için ABD'nin Ortadoğu'ya yerleşmesine tepki göstermiştir. Gittikçe kaotikleşmeye başlayan Ortadoğu'da kazançlı ülke olmayı arzulayan Rusya, politikalarını bu beklenti üzerine inşa etmiştir (Onay, 2007:203-204). Bu dönemde Çeçenleri destekleyen ve ABD ile o dönem soğuk ilişkiler yaşayan Suudi Arabistan ve diğer Körfez ülkeleri ile ilişkileri geliştiren Putin, dolaylı yollardan Çeçenistan'a finans ve insan desteği aktaran ülkeyi sınırlandırmayı başarmıştır.

Rusya Federasyonu'nun dönüştürülmesi sürecinde askeri boyuta özel önem veren Putin, resmi belgelere de yansımış olan askeri güvenlik anlayışını mevcut koşullara uygun biçimde yeniden şekillendirmesinin ve sabırla hazırlanarak, beklemesinin sonuçlarını kısa sürede almaya başlamıştır. Rusya bir yenilenme sürecine girmiş olsa da Batının askeri üstünlüğünü Rusya'nın kısa sürede dengeleyemeyeceği değerlendirilmiştir.(Yorulmaz, 2016:289).

Bütün bu genel atmosfer içerisinde Rusya'nın 2001-2011 arasında silah ticareti bir önceki 10 yıla göre genel itibariyle artış yönlü devam etmiş, on milyar dolar eşiğine gelmiştir. Ancak Tablo 2'ye göre 2001-2011 göre rakamsal artışın toplam ihracat içerisindeki oransal paya yansımadığı, rakamsal artışa rağmen silah ticaretinin toplam ihracat içerisindeki oransal payının azaldığı görülmektedir.

2010'lu yıllara damgasını vuran bölgesel dönüşüm sürecinin fitili bu defa Tunus'ta ateşlenmiştir. 2010 yılı Aralık ayında Tunus'ta başlayan ve "Arap Baharı" olarak adlandırılan halk ayaklanmaları, hızla Kuzey Afrika'ya gerçek Ortadoğu'ya uzanmıştır. Bu durum hem ilgili ülkelerin yaşam koşullarını, rejimlerini ve ekonomilerini hem de bu ülkelerle ihracat ve ithalat yapan ülkeleri de olumsuz etkilemiştir.(Buzkıran & Kutbay, 2013:147)

Arap Baharının ilk safhasında hadiselerin gelişimi, Moskova'nın Ortadoğu'daki varlığına zarar vermiştir. Rusya'nın ekonomik, siyasi ve askeri olarak desteklediği, bölgesel ve küresel çıkarları bağlamında yıllar boyunca yatırım yaptığı rejimler değişim sürecine maruz kalmışlardır. İkame olunan yeni iktidarlar da Rusya'ya mesafeli durmuşlardır. Rusya'nın bölge ülkeleriyle geliştirdiği projeler ya askıya alınmış, ya da tamamen iptal edilmiştir. Bu bağlamda Rusya'nın en büyük kaybı askeri teknolojiler ve silah ihracatında olmuştur. (Kemaloğlu, 2013:69).

Arap Baharı öncesinde, Libya'da güçlü ilişkileri ve yatırımları olan Rusya'nın ticareti ve yatırımları doğal olarak bu krizden etkilenmiştir. BM nezdinde 17 Mart 2011'de Libya'ya müdahale konusu gündeme geldiğinde Rusya veto etmemiş, çekimser kalarak kararın geçmesini engellememiştir. Ancak süreç içerisinde yürütülen politikalardan da memnun kalmayarak, temkinli yaklaşmıştır.(Bayat, 2018:172)

Süreç ilerledikçe Arap Baharı Rusya'ya yeni fırsatlar da sunmuştur. Rusya'nın Arap Baharı politikalarının değişiminde, Batı ile uyumlu politikalarının terk edilmesinde Libya bir kırılma noktası olmuştur. Rusya Bölgedeki krizi kendi lehine çevirmeyi, etkili bir aktör olarak bölgeye tekrar dönmeyi hedeflemiştir (Orhan; 2018:87). Libya'da önemli bir aktör olarak kendisini konumlandırmayı başararak bu hedefine bir nebze yaklaşmıştır.

Rusya'nın, Ortadoğu Bölgesi'ne etkili ve rekabet edebilir bir aktör olarak geri dönme imkânı bulduğu yerlerden bir diğeri de SSCB döneminden eski müttefiki olan Mısır'dır. 1978 Camp David anlaşmasından sonra, daha Soğuk Savaş devam eder iken blok değiştiren, hızla rotasını SSCB'den ABD'ye çeviren, silah ticaretini, askeri tatbikatlarını ABD ile yapmaya başlayan, düzenli olarak da ABD'den yardım alan Mısır; Arap Baharından sonra Sisi döneminde Rusya ile tekrar, ilişkileri geliştirmeye başlamıştır. Askeri darbe ile iktidara gelen Sisi döneminde, 2013 ve 2017 yıllarında savaş uçağı ve tank alım anlaşmaları imzalamıştır.(Mevlütöğlü; 2018)

2010 sonrası dönem için Rusya ve Ortadoğu söz konusu olduğunda, Suriye'ye ayrı bir parantez açmak gerekmektedir. Suriye, SSCB döneminden ilişkilerin devraldığı önemli bir müttefiktir. Rusya için Ortadoğu'da İran'dan sonra en önemli ülke Suriye'dir. Bunun hem tarihsel arka planı, hem politik hem de jeopolitik zorunlulukları bulunmaktadır. Bu politik ilişki, başta silah ticareti olmak üzere ekonomik ilişkilere de yansımıştır. Suriye Arap Baharının hemen öncesine ait periyotta Rusya'nın 7. Büyük silah ithalatçısı olmuştur. 2002-

2009 yılları arasında Rusya'nın toplam silah ihracatının %10'u İran ve Suriye'ye gerçekleşmiştir. Arap Baharı başladıktan sonra 2010-2013 yılları arasında dahi Suriye'ye 50 MIG 29 savaş uçağı, 30 eğitim uçağı ile uçak savar sistemleri ve T90 tankları satış müzakereleri devam etmiştir.(Gafarlı, 2012:176)

ABD- Rusya rekabet alanına dönüşen Suriye'de; Rusya'nın önemli tecrübelerinden birisi de silahların gerçek bir savaşta denemiş olmasıdır. 81 milyar dolar ya da GSYH'nın %4.1'ini askeri donanımını modernize etmek için harcayan Rusya, Afganistan Savaşı'ndan sonra neredeyse ilk defa yeni askeri teknolojilerini test etme imkanı bulmuştur. Kırım'ın ilhakı, Rusya'nın doğrudan müdahalesi olmadan, Suriye bağlamının ortaya çıkarmış olduğu fırsatla, hızlı bir operasyonla gerçekleştiği de göz önüne alındığında, bu operasyonlar Rus Kuvvetleri yalnızca silahlarını değil strateji ve taktiklerini de göstermiştir. Rusya, Suriye'nin muhtelif bölgelerine hızlıca yerleştirdiği silahları ve yapmış olduğu operasyonlar ile Batı'ya karşı zayıf bir güç olmadığı mesajını vermiştir. (Rezai,2016:77)

2014'te Ukrayna'da yaşanan kriz ise bölgesel olmaktan öte küresel bir değişimin dönüm noktasıdır. Mevcut Ukrayna yönetiminin Ukrayna'yı Rusya'ya angaje etmeye yönelik attığı adımlara, Ukrayna muhalefetinin Ukrayna halkını meydanlara çağırması sonrasında Yanukoviç yönetiminin istifa etmek zorunda kalmıştır. Bu süreçte çıkan olaylarda ölenlerin de olması üzerine, Rusya Ukrayna'daki Rus halkı üzerinden bir krizi kurgulamış, sonrasında da doğrudan Kırım'ı işgal etmiştir. İşgalden sonra Kırım'da yaptırılan referandum ile Kırım'ın Rusya'ya bağlandığını ilan etmiştir. Kırım'dan sonra Donetsk ve Lugansk bölgelerinin de ayrılmak istemesi, binlerce kişinin öldüğü bir iç savaşa neden olmuştur.(Sönmez & Bıçakçı & Yıldırım, 2015:663)

Gerek Gürcistan krizi sonrasında 2008'de Medvedev'in 'tek kutuplu dünya düzeninin sona erdiğini, ABD'nin de bu gerçeği kabul etmesi gerektiğini' söylemesi (Hürriyet, 02.09.2008), gerekse 2008'deki Medvedev'in ifade etmesinden sonra Putin'in kendisinin ilk defa Ukrayna krizi sonrasında 2014'te "tek kutuplu sistemin iflas ettiğine" ilişkin açıklamalarının basında yer alması, her iki krizin, Rusya'nın küresel hedeflerinin ve ABD ile rekabetinin ve rekabet arzusunun en önemli tezahürleridir.(NTV, 23.05.2014)

6- Bölgesel Krizler Bağlamında ABD'nin Silah İhracatı

1980'li yıllar, ABD'de geleneksel Soğuk Savaş ideallerine ilişkin politikaların Regan Doktrini çerçevesinde yürütüldüğü yıllardır (Erkan, 2010:192). Genel olarak Reagan dönemi politikalarının SSCB'nin yıkılmasını hızlandırdığını da söylemek mümkündür (Toman&Akman, 2014:298). NATO'nun, Doğu Bloğu ile güç dengesinin sağlanması amacıyla, ittifakın tarihindeki en büyük savunma bütçesi artışları söz konusu olmuştur. Buna bağlı olarak ABD savunma harcamaları da bu dönemde artmıştır.(Varlık, 2012:86)

Sovyetler – ABD rekabetinin 1980'ler boyunca devam ettiği en sıcak duraklardan birisi de Afganistan'dır. ABD, Afganistan'daki direniş hareketlerini, mücahitleri hem örgütlemiş hem de askeri ve finansal açıdan desteklemiştir.(Önal, 2010: 43) Aynı zamanda bu tutum, Batı yanlısı iktidar ve ülkelerin desteklenmesini de içeren Regan Doktrininin bir parçasını oluşturmuştur (Batır, 2011:121).

Regan'ın karşı karşıya kaldığı önemli krizlerden birisi; Lübnan'daki iç savaşa müdahil olan ABD'nin, bu ülkede saldırıya uğramasıdır. Ekim 1983'te, bomba yüklü bir kamyonla karargaha yapılan saldırıda 241 Amerikan ve 58 Fransız askeri hayatını kaybetmiştir. Bu saldırıdan kısa süre sonra yalnız ABD askerleri değil diğer Batı ülkeleri de Lübnan'dan çekilme kararı almışlardır.(Çelik, 2012:133)

Tablo 3: ABD'nin Silah İthalat ve İhracatı ve Toplam İhracat İthalata oranı (1979-2017)

Yıllar	Silah İthalatı (Milyon Dolar) Cari yıl	Silah İhracatı (Milyon Dolar) Cari yıl	Silah İthalatı / Toplam İthalat (%)	Silah İhracatı/ Toplam İhracat (%)	Yıllar	Silah İthalatı (Milyon Dolar) Cari yıl	Silah İhracatı (Milyon Dolar) Cari yıl	Silah İthalatı / Toplam İthalat (%)	Silah İhracatı/ Toplam İhracat (%)
1979	180	5900	0,1	3,2	2001	1,7	55,9	0,1	5,4
1980	360	6500	0,1	2,9	2002	2	57	0,1	5,7
1981	800	8600	0,3	3,6	2003	1,8	60,1	0,1	5,8
1982	1200	9300	0,3	4,3	2004	2,2	65,6	0,1	5,5
1983	1100	11600	0,2	5,6	2005	2,7	75,8	0,1	5,8
1984	1600	10600	0,5	4,7	2006	3	80,8	0,1	5,5
1985	1800	11100	0,5	5,1	2007	4	78,2	0,2	4,7
1986	1900	9200	0,5	4,1	2008	4,4	95,5	0,2	5,2
1987	2200	14300	0,5	5,6	2009	5,1	114,4	0,3	7,2
1988	2500	14800	0,5	4,6	2010	5,4	119,3	0,2	6,5
1989	1600	11200	0,3	3,1	2011	5	143,2	0,2	6,8
1990	1800	21900	0,3	5,6	2012	6,1	166,1	0,2	6,9
1991	1900	26200	0,4	6,2	2013	5,6	161	0,2	6,6
1992	1600	25100	0,3	5,6	2014	5,4	159,1	0,2	6,4
1993	1400	25400	0,2	5,5	2015	4,9	162,9	0,2	7
1994	1100	22200	0,2	4,3	2016	5,1	152,6	0,2	6,8
1995	1000	22900	0,1	3,9	2017	5	153,3	0,2	6,5
1996	1200	22800	0,1	3,6					
1997	1600	31700	0,2	4,6					
1998	1700	27000	0,2	4					
1999	1600	33000	0,2	4,7					

Kaynak : World Military Expenditures and Arms Transfers 1990 (WMEAT), U.S. Arms Control and Disarmament Agency, November 1991; World Military Expenditures and Arms Transfers 1999-2000 (WMEAT), U.S. Arms Control and Disarmament Agency, June 2002; World Military Expenditures and Arms Transfers 2019 (WMEAT), U.S. Arms Control and Disarmament Agency, <https://www.state.gov/world-military-expenditures-and-arms-transfers-2019/> (E.t. 10.05.2020); World Military Expenditures and Arms Transfers 2019 (WMEAT), U.S. Arms Control and Disarmament Agency, <https://www.state.gov/world-military-expenditures-and-arms-transfers-2019/> (E.t. 10.05.2020)

Soğuk Savaşın sona ermesine doğru gidilen on yıllık sürecin, 1989'a kadar olan döneminde ABD'nin silah ihracatının rakamsal olarak artış yönlü olduğu Tablo 3'teki verilerde görülmektedir. ABD'nin silah ihracatının toplam ihracatı içerisindeki oransal payı ise çok yüksek olmamış % 3 -5,5 bandında değişkenlik göstermiştir.

SSCB'nin dağıldığı ve ABD'nin karşısında artık başat bir gücün kalmadığı dönemde 1989'da iktidara gelen Bush, Regan'ın düşük yoğunluklu politikalarına göre daha agresif ve müdahaleci politikalar benimsemiştir. Bu bağlamda Panama'daki soruna da Reagan'dan farklı olarak yaklaşmış, Panama'ya doğrudan askeri müdahalede bulunarak işgal etmiştir. (Eрмаğan, 2012:23)

20. yy'ın son on yılına girilirken, etkisi 21. yy'da da devam edecek olan önemli gelişmelerden birisi, tam da SSCB'nin dağılma sürecinde olduğu bir dönemde, 2 Ağustos 1990'da Irak'ın Kuveyt'i işgali oldu. Bu süreçte Irak'ın yaptığı en hatalı değerlendirmelerden birisinin küresel değişime bağlı olarak BM'nin ve uluslararası yapının tepkisinin nasıl olacağını öngörememesi olmuştur. Özellikle BM'nin Soğuk Savaş dönemi koşulları çerçevesinde hareket edeceğini varsaymış ve yanılmıştır. BM, hem Irak'a askeri müdahalenin kapısını açmış hem de Irak'ı ekonomik ambargolara maruz bırakmıştır.(Çakmak, 2013:498-499)

Nihayetinde 1991 yılı Ocak ve Şubat aylarında güçlü bir koalisyon eşliğinde yapılan askeri müdahale ile Irak, Kuveyt'ten çıkarılmıştır. Savaş sonrasında Irak'ın uluslararası ve bölgesel konumu artık tamamen değişmiştir. Aynı yıl eş zamanlı olarak SSCB'nin de dağılması tamamlanmıştır. Sovyetlerin mirasını üstlenen yeni Rusya, Ortadoğu Bölgesi'nde petrol zengini, eski ve güçlü bir bölgesel müttefikini artık kaybetmiştir.

Soğuk Savaşın sona ermesinin etkileri ile sıcak Körfez Savaşı etkilerinin devam ettiği on yıllık dönemde 1997 - 1999 döneminde silah ihracat rakamlarında artış olduğu, dönemin diğer yıllarında azalma eğilimi olduğu Tablo 3'teki verilerde yer almaktadır. Silah ihracatının toplam ihracat içerisindeki oransal payının genel eğiliminin de azalma yönlü olduğu görülmektedir.

Tarihler 11 Eylül 2001 gösterdiğinde ABD ilk defa kendi topraklarında ağır bir saldırıya uğramıştır. 21. Yüzyılın hemen başında gerçekleşen 11 Eylül saldırıları, sonraki yılları etkileyen önemli bir dönüm noktasıdır. 11 Eylül saldırılarından henüz bir ay sonra 7 Ekim'de ABD ve İngiltere tarafından Afganistan'a "Sürekli Özgürlük" adı verilen bir müdahalede başlatılmış, Kasım 12'ye gelindiğinde Afganistan'da Taliban yönetimine son verilmiştir. (Korkmaz; 2016:27) ABD'nin Afganistan'a operasyonunu Rusya kınayarak tepkisini dile getirmiştir. (Örnek, 2012:116)

On sene önce 1989'da Rusların, Afganistan'dan çekilmek zorunda kaldıkları, 1989'dan önceki on sene boyunca da Afganistan'da tutunma mücadelesi içerisinde oldukları coğrafya, bir ay gibi çok kısa süre içerisinde, ABD'nin küresel hegemonyasına katkı sunacak duraklardan birisine dönüşmüştür. Afganistan'ın işgaliyle ABD'nin hedeflediği süreç tamamlanmamış hatta yeni başlamıştır. Afganistan'dan sonra ABD'nin ikinci durağı, hedefi, ekonomik ambargolar ve politik yalnızlıkla mecali iyice tükenen Irak olmuştur

20 Mart 2003 tarihinde yine özgürlük kelimesine atıf yapılarak, "Irak'a Özgürlük Operasyonu" adıyla, Irak'ı işgal operasyonu ABD tarafından başlatılmıştır. Ancak ABD'nin bu defaki müdahalesi, uluslararası politikanın diğer güçlü aktörleri tarafından hem endişe ile hem tepki ile karşılanmıştır. Başta Rusya olmak üzere Çin, Fransa ve Almanya, Belçika gibi ülkeler ABD'nin uluslararası hukuka aykırı davrandığını ileri sürmüşlerdir. Konunun BM Güvenlik Konseyi'ne oylanmak üzere gelmesi durumunda Rusya'nın veto yetkisini kullanacağını dile getirilmiş olması, ABD-Rusya rekabetinin önemli göstergelerinden birisidir.(Akbaş, 2011-a:4)

ABD'nin, Irak ve Afganistan işgalleri ABD ekonomisinde için büyük bir yük ortaya çıkarmıştır. ABD'nin bu işgaller için son 20 yılda harcadığı rakamın 7 trilyon dolara

yaklaştığının ABD başkanı Donald Trump tarafından dile getirilmiştir. (Anadolu Ajansı, 03.03.2019)

Bütün bu gelişmeler içerisinde ABD'nin silah ihracat rakamları; 21. yy'ın ilk on yılında, bir önceki on yıla göre dikkat çekici ölçüde artmıştır. 2011 yılındaki rakam 2001 yılındaki rakamın neredeyse 3 katına yaklaşmıştır. 1990 yılındaki rakamın ise 7 kat fazlasına tekabül etmektedir. Rakamlardaki yüksek artış ile oransal artış karşılaştırıldığında aynı düzeyde olmadığı görülmektedir. Gerek 1990 ve gerekse 2001'e kıyaslandığında 2011'de %1'lik oransal artış söz konusudur. Oransal değişikliklerin nihayetinde ABD'nin diğer ihracat kalemlerindeki artışla da ilişkili olduğunu söylemek mümkündür.

Her on yılın başında görülen, hemen müteakip on yılı oluşturan yılları ve daha sonraki on yılları etkileyecek bir dönüşüm hadisesi 2010 yılında da vuku buldu. 2010 yılının son günlerinde, Tunus'ta başlayan olaylar, kısa sürede Kuzey Afrika ve Ortadoğu ülkelerine yayılmıştır. Arap Baharı olarak adlandırılan halk ayaklanmaları, Tunus, Mısır ve Libya'da iktidarların devrilmesine, Suriye'de bölgesel ve küresel aktörlerin müdahil olduğu iç savaşa, Libya'da iç savaşla birlikte dış müdahaleye, Cezayir, Fas, Suudi Arabistan ve Ürdün gibi ülkelerde bir takım reformların yapılmasına, Suudi Arabistan'ın desteği ile Bahreyn'de şiddetli şekilde bastırılmıştır.(Göçer, 2015:51) Sürecin Libya ve Mısır duraklarında, halk ayaklanmalarına ABD'nin finansal destek sağladığı da iddiaları da sıkça gündeme getirilmektedir.(Taşkın, 2013:67)

Tunus, Mısır, Bahreyn, Yemen, Suudi Arabistan, Irak, Ürdün, Cezayir ve Fas'taki Arap Baharı ile başlayan hareketler çok hızla yayılmış ve kısa sürede lider değişiklikleri, anayasa değişiklikleri veya rejim değişikliklerine kadar ulaşan sonuçlar ortaya çıkarmıştır. Hadiseler 2011'de Suriye'ye intikal ettiğinde ve iç savaşa dönüştüğünde, Obama'nın genelde Arap Baharı özelde Suriye politikaları hem ABD iç kamuoyu hem de dünya kamuoyunda eleştirilmiş, sorgulanmıştır. Obama yönetiminin etkisiz politikaları Suriye'yi bambaşka bir boyuta taşıyarak, bölgedeki dinamiklerin, dengelerin değişmesine ve tüm dünyayı tehdit eden başta DEAŞ olmak üzere terör örgütlerine zemin hazırlamıştır. (Kepsutlu, 2016:264)

Suudi Arabistan'ın tanker ve dron saldırılarına maruz kalması, ABD'den oldukça büyük maliyet ödeyerek tedarik ettiği hava savunma sistemlerinin işe yaramaması ve İran'ı Rusya ile ilişkileri geliştirerek durdurması hamlesi politikaları Suudi Arabistan- Rusya ilişkilerinin gelişimine yöneliktir. Rusya ve Suudi Arabistan petrol fiyatları noktasında da görüşmektedirler. Rusya, İran ve Suudi Arabistan arasındaki politikalarda denge unsuru gibi hareket etmeye çalışmaktadır. Ruslar Suudi Arabistan ile ilişkileri geliştirirken İran ile aralarının bozulmamasına dikkat etmektedirler(Koç, 2020: 1966).

Terör örgütlerinin zemin bulmasıyla birlikte, terör örgütleri ile mücadele argümanlarıyla Suriye'de bölgesel ve küresel aktörlerin doğrudan müdahil olduğu bir noktaya gelinmiştir. Soğuk Savaş döneminden beri Rusların önemli siyasi ve ticari bir partneri olan Suriye'ye, ABD'nin de doğrudan müdahil olduğu, Suriye'de askerini bulundurduğu bir tablo ortaya çıkmıştır. Suriye, ABD ve Rusya'nın doğrudan bir rekabet alanına dönüşmüştür. (Çendek& Öрки, 2019:46)

Arap Baharı olarak adlandırılan ve daha sonra mecrası değişen ya da değiştirilen süreç içerisinde, ABD'nin silah ticareti rakamlarının arttığı 150 milyar dolar eşiğini geçtiği Tablo 3'te görülmektedir. Tüm ihracatı içerisinde oransal karşılıkları ise %6-7 aralığında değişiklik göstermiştir.

İktidara gelmeden önce Obama politikalarını eleştiren ve farklı bir politika yürüteceğini dile getiren, Ortadoğu'da ABD askerinin ne işi olduğunu sorgulayan söylemlere sahip olan Trump'ın, iktidara geldikten sonra, mevcut krizlere yaklaşımında hem tutarsızlıklar

olmuş, hem de yeni kriz alanları ortaya çıkarmıştır. Suriye, İran, Libya, Sudan, Somali ve Yemen vatandaşlarının ABD'ye girişini yasaklamıştır. Meksika ile ABD arasında bir duvar örülmesini isteyen Trump yönetimi, Paris İklim anlaşmasından da ABD'nin imzasını çekmiştir. Obama yönetimini Suriye iç savaşına dâhil olmaması noktasında uyarmıştır. Ancak Trump yönetimindeki ABD, 7 Nisan 2017'de Suriye'deki hedefleri füzelerle vurmuştur. Katar krizinde Suudi Arabistan, Bahreyn, Mısır ve Birleşik Arap Emirliklerinin içinde olduğu gurubu destekleyen ABD'de Dışişleri Bakanı Rex Tillerson, Pentagon ve Trump'ın farklı açıklamaları, tutarsız bir tablo ortaya çıkarmıştır. (Atmaca,2016:108)

Çin ve Rusya, bütün bu gelişmeler içerisinde, ABD'nin küresel liderliğine karşı meydan okumayı, çok kutuplu dünya düzenini tahkim etmeyi sürdürmektedirler. Bu husus 2018 ABD Milli Savunma Strateji Belgesine de yansımıştır. Gerek Ukrayna Müdahalesi ve gerekse Suriye'deki askeri faaliyetleri ile Rusya, savaş ve barış arasında yeni müdahale konseptleri geliştirmiştir. Bu konseptin, NATO'nun 5. Maddesi'nin teknik olarak bir savaş durumu olmadığı için etkisizleştirilebilme riski, NATO ülkeleri arasında güvenlik kaygılarına neden olmaktadır (Kasapoğlu, 2018:102). Bu kaygılar hem rekabetin nasıl bir zemine kaydığının hem de Rusya'nın politik konumunun değiştiğinin, önemli bir göstergesidir.

7- Ekonomi Politik Yol Ayrımında Ülkelerin Tercih: Rusya mı – ABD mi?

Soğuk Savaş döneminde yani blok siyasetinin cari olduğu yıllarda, ülkelerin silah ticareti tercihlerinin de blok siyasetinin hem ruhuna hem de kutup lideri ülkelerin arzusuna uygun şekillendiği görülmektedir. Tablo 4'te yer alan verilere göre, Soğuk Savaş'ın son dönemi olan 1985-89 arası yıllarda, Ortadoğu Bölgesi'nde Bahreyn, İran, İsrail, Lübnan, Umman, Katar, Suudi Arabistan, ülkelerinin sadece ABD'den silah ithalatı yapmayı tercih ettikleri görülmektedir. Sadece SSCB'den silah ithalatı yapan ülkeler ise Irak, Suriye ve Libya'dır. Bunların dışında Mısır, Ürdün, Kuveyt ve BAE'nin ise hem SSC hem de ABD'den silah ithalatları söz konusudur. Burada şu hususları ayrıca belirtmek gerekmektedir ki; İran'ın ABD'den silah aldığı yıllarda henüz İran-Irak savaşı devam etmektedir. Mısır özelinde ise Camp David Sonrasında Mısır yönünü ABD'ye çevirmiş, Sovyetler ile bağıını da azaltmış fakat koparmamıştır.

1997-99 yıllarına gelindiğinde ise hem Soğuk Savaşın sona ermesi hem de Körfez Savaşının ortaya çıkardığı toz bulutunun dağıldığı varsayılabilir. Tek kutupluluğun artık iyice hissedildiği 1990'lı yılların sonunda uluslararası yapı 1980'li yılların sonundaki yapıdan tamamen farklıdır. Rakamsal artış veya azalışlardan ziyade politik tablonun ne olduğuna ilişkin önemli ve büyük değişiklikler söz konusudur. İran dışında sadece Rusya'dan silah ithal eden ülke bulunmaz iken, daha önce SSCB'den de alım yapan ülkelerin tamamen ABD'nin pazarına dönüştükleri görülmektedir. Mısır'ın ise hem ABD hem de eski dostu Ruslar ile ilişkisini bu bağlamda aynı düzeyde muhafaza ettiği görülmektedir.

Tablo 4: Ortadoğu Ülkelerinin ABD ve SSCB/ Rusya'dan Silah İthalatları (milyon \$)

Ortadoğu	1985-1989		1997-99		2009-2011		2015-2017	
	SSCB	ABD	Rusya	ABD	Rusya	ABD	Rusya	ABD
Bahreyn	0	260	0	250	0	700	0	500
Mısır	575	2900	340	2800	400	3700	4500	3200
İran	0	10	675	0	100	0	0	1000
Irak	13000	0	0	0	300	800	3200	8600
İsrail	0	6100	0	4900	200	11800	3200	11300
Ürdün	1200	460	0	275	100	1200	0	1400
Kuveyt	180	150	0	2300	100	3200	300	2400
Lübnan	0	70	0	50	0	200	0	300
Umman	0	30	0	30	0	400	0	1100
Katar	0	10	0	10	0	1900	0	2400
Suudi Arabistan	0	5000	0	14100	0	9300	0	27300
Suriye	6100	0	260	0	1700	0	3600	0
BAE	20	340	320	460	200	8800	100	16000
Libya	3200					100		100

Kaynak : WMEAT raporlarından derlenmiştir.

2000'li yılların sonunda yani 11 Eylül saldırılarından sonraki on yılın sonlarında ise tek kutupluluk ortamının gevşemeye başladığına ilişkin işaretler görülmektedir. Suriye'nin tekrar eski müttefikinin yanında yer aldığı, BAE, Ürdün, Kuveyt gibi ülkelerin de az miktarda da olsa Rusya'dan alım yapmaya başladıkları görülmektedir. Arap Baharı sonrası dönemde ise Mısır ve Irak'ın Rusya'dan silah ithalatları dikkat çekici ölçüde artmıştır. Mısır'ın Rusya'dan silah ithalatı 11 kat artmıştır. Mısır'ın tercihinde Rusya'nın tekrar ABD'nin önüne geçtiği görülmektedir.

Mısır ordusunun her ne kadar ABD ile yakın ilişkisi olsa da, Rusya ve Fransa ile de önemli düzeyde silah ticareti yapmaktadır. Rusya, 2018 yılına kadar 50 adet Ka-52 taarruz helikopteri ve 35 MiG-35S tipi savaş uçağı ve akıllı mühimmatlarını 3 milyar dolarlık bir anlaşma çerçevesinde Mısır'a teslim edeceğini duyurmuştur. Mısır'ın Fransa'dan satın aldığı Rafale uçaklarının, orta büyüklükteki FREEM savaş gemileri ile Mistral'lerin tümünün tamamlanacağı açıklanmıştır. Mısır'ın Sina bölgesinde şiddet olayları, Akdeniz'de hâkimiyet yarışı ve güvenlik kaygıları gibi sebepler ile tercihlerinin sadece ABD ve Rusya ile sınırlı kalmayacağı, Almanya, Çin gibi ülkeler ile de silah ticaretini artıracığı öngörülmektedir. (Yolcu, 2016:18) 2015 İran Nükleer Anlaşması sonrası Suudi Arabistan gibi ABD'nin Ortadoğu'daki geleneksel müttefiki olan devletler taktiksel anlamda Rusya'ya yakınlaşmaya hatta savunma alanında önemli anlaşmalar yapmışlardır. Kalaşnikof fabrikasının Riyad'a kurulması ve hava savunma sistemleri vb. konularda önemli planlamalar yapılmaktadır.

Ortadoğu Bölgesinden, Birleşmiş Milletler Güvenlik Kurulu (BMGK) daimi üyelerine akan petro-dolarlar, bu üyelere Ortadoğu Bölgesindeki ülkelere silah arzı olarak geri dönmektedir. Ortadoğu bölgesindeki petrol-gaz arzı, BMGK daimi üyesi ülkelerdeki silah arzı

arasında önemli bir ilişki söz konusudur. Petrol Dolar ilişkisi, Ortadoğu Bölgesinde büyük bir istihdam sağlamazken, gelişmiş sanayi ülkelerinde silah ihracatı büyük bir istihdam oluşturmaktadır. Satılan silahlar ise gittikleri coğrafyalarda insani trajedilere yol açabilmektedirler. (Şeker, 2019:28)

Tablo 5: Güney Asya Ülkelerinin ABD ve SSCB/ Rusya'dan Silah İthalatları (milyon \$)

Güney Asya	1985-1989		1997-99		2009-2011		2015-2017	
	SSCB	ABD	Rusya	ABD	Rusya	ABD	Rusya	ABD
Bangladeş	60	10	70	10	100	100	800	100
Hindistan	11800	210	1300	80	5100	3500	3100	7600
Pakistan	5	925	0	210	0	2600		1400
Srilanka	0	10	0	20				

Kaynak : WMEAT raporlarından derlenmiştir.

Güney Asya ülkeleri hem nüfus hem ekonomi hem askeri hem de coğrafya itibariyle büyük ülkelerdir. Bu ülkelerin SSCB/Rusya'ya coğrafi yakınlıkları da bulunmaktadır. İki rakip ve husumetli ülke olan Hindistan ve Pakistan'ın Soğuk Savaş döneminde de tercihleri farklılık göstermiştir. Hindistan'ın tercihi SSCB, Pakistan'ın tercihi ise ABD'den yana olduğu, Soğuk Savaş sonrasında da bu tercihlerinin devam ettiği Tablo 5'teki verilerden tespit edilmektedir. 2015-2017 döneminde ise Hindistan'ın da tercihinde ABD ön plana çıkmıştır.

Tablo 6: Orta Asya Ülkelerinin ABD ve SSCB/ Rusya'dan Silah İthalatları (milyon \$)

Güney Asya	1997-99		2009-2011		2015-2017	
	Rusya	ABD	Rusya	ABD	Rusya	ABD
Azerbaycan			500		1200	100
Kazakistan	40	250	100	100	300	100
Özbekistan					0	100
Gürcistan				100	0	100

Kaynak : WMEAT raporlarından derlenmiştir.

Sovyetler Birliğinin sona ermesi sürecinde, Sovyetler Birliği'ni oluşturan Cumhuriyetler olarak, bağımsızlıklarını elde eden Orta Asya ülkelerinin silah ithalatına büyük rakamlar ayırmadıkları görülmektedir. Mevcut durumda ABD ve Rusya'nın ikisinden de alım yaptıkları ancak, iki ülke arasında rekabet oluşturacak bir zeminin teşekkül etmediği görülmektedir. Azerbaycan'ın tercihinin Rusya'dan yana olduğu Tablo 6'daki rakamlara net olarak yansımıştır. Sovyetler sonrasında bölgeye ABD'nin silah ihracatı bağlamında tam anlamıyla nüfuz edemediğini de söylemek mümkündür.

Tablo 7: Eski Yugoslav Ülkelerinin ABD ve SSCB/ Rusya'dan Silah İthalatları (milyon \$)

	1985-1989		1997-99		2009-2011		2015-2017	
	SSCB	ABD	Rusya	ABD	Rusya	ABD	Rusya	ABD
Yugoslavya	675	150						
Bosna Hersek				250		*		*
Hırvatistan				10		100	*	100
Slovenya				20	100			*
Sırbistan			Diğer Avrupa Ülkelerinden			*		*

Kaynak : WMEAT raporlarından derlenmiştir.

Sovyetler Birliğinin dağılması bir başka Sosyalist ülke olan Yugoslavya'yı da etkilemiş ve Yugoslavya dağılma sürecine girmiştir. 1991 yılında Slovenya ve Hırvatistan'ın bağımsızlık ilanlarından sonra 1992'de de Bosna Hersek bağımsızlığını ilan etmiştir. Gerek Hırvatların gerekse Boşnakların bağımsızlıklarını engellemek ve Büyük Sırbistan'ı kurmak için Sırpların başlattıkları savaş 4 yıl sürmüştür. Her ne kadar BM, kuvvet kullanma yetkisi de vererek insani yardım amacıyla asker göndermiş olsa da, BM askerleri etkisiz kalmıştır. 1995 yılında NATO'nun müdahalesi ile Sırp saldırıları durdurulmuştur. ABD'nin öncülüğünde Dayton anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşma ile beraber BM Güvenlik Konseyi, Eski Yugoslavya'yı oluşturan bütün cumhuriyetlere yönelik silah ambargosunu kaldırmıştır.(Yapıcı,2007:8-9)

Yugoslavya'nın dağılmadan önce, sosyalist bir ülke olarak silah ticaretinde SSCB'yi daha fazla tercih ettiği görülmektedir. Ancak Yugoslavya'nın dağılması sonrasında kurulan devletler barış anlaşması imzalanana kadar BM'nin silah ambargosu geçerli olmuştur. 1995 sonrasında ise bu devletlerin, silah ticareti açısından büyük bir pazar oluşturmadıklarını Tablo 7'deki verilere istinaden söylemek mümkündür. Tablo'da yıldız (*) işareti ile belirtilen yerlerde bir ticaret söz konusu olduğu, ancak rakamın düşük olması nedeniyle rakam belirtilmediği WMEAT raporlarında ifade edilmektedir. Ancak genelde tercihleri ABD ve diğer Avrupa ülkeleri olmuştur

Tablo 8: Ukrayna'nın ABD ve Rusya'dan Silah İthalatları (milyon \$)

	1997-99		2009-2011		2015-2017	
	Rusya	ABD	Rusya	ABD	Rusya	ABD
Ukrayna		10		100		400

Kaynak : WMEAT raporlarından derlenmiştir.

Soğuk Savaş sonrası dönemde toparlanmış ve güçlü bir aktör olarak, uluslararası politikada yerini almış bir Rusya ile Avrupa ve ABD arasında rekabete konu olan ülkelerden biri olan Ukrayna'nın da, Tablo 8'deki verilere göre askeri ticareti yüksek olmamakla birlikte tercihinin ABD'den yana olduğu görülmektedir.

Tablo 9: Türkiye'nin ABD ve Rusya'dan Silah İthalatları (milyon \$)

	1985-1989		1997-99		2009-2011		2015-2017	
	SSCB	ABD	Rusya	ABD	Rusya	ABD	Rusya	ABD
Türkiye	0	2500	0	4900	100	11300		8500

Kaynak : WMEAT raporlarından derlenmiştir.

Gerek Soğuk Savaş döneminin gerekse Soğuk Savaş sonrası dönemin en stratejik ülkelerinden birisi Türkiye'dir. Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan pek çok kriz Türkiye'nin yakın coğrafyasında ortaya çıkmıştır. Soğuk Savaş sonrası dönemde Türkiye'nin politik ve jeopolitik önemi artarak devam etmiştir. Soğuk Savaş döneminde Batı Blokunun bir parçası olan Türkiye'nin Soğuk Savaş sonrasında da tercihinde ABD'nin ağırlığını koruduğu Tablo 9'da görülmektedir.

Tablo 10: 2016 yılında dünyada en çok silah ve askeri malzeme satışı yapan şirketler (Milyon USD)

Sıra	Şirket	Ülke	Silah Satış
1	Lockheed Martin Corp.	ABD	40.830
2	Boeing	ABD	29.510
3	Raytheon	ABD	22.910
4	BAE Systems	İngiltere	22.790
5	Northrop Grumman Corp.	ABD	21.400
6	General Dynamics Corp.	ABD	19.230
7	Airbus Group	Avrupa	12.520
8	BAE Systems Inc. (BAE Systems UK)	ABD	9.300
9	L-3 Communications	ABD	8.890
10	Leonardo	İtalya	8.500

Kaynak: SIPRI, <https://www.sipri.org/databases>

Silah satış rekabeti söz konusu olduğunda silah satan şirketler üzerinden rekabetin ne boyutta olduğuna da göz atmak gerekmektedir. SIPRI'nin raporlarından derlenen Tablo 10'da yer alan verilere göre 2016 yılında dünyada en çok silah ve askeri malzeme satışı yapan şirketlerin arasında ilk 10 da 7 tane ABD menşeli şirket bulunmaktadır. Rusya'nın ise aynı yılda ilk 10'a giren silah şirketi bulunmamaktadır. ABD'nin bu üstünlüğü uluslararası sistemde hem ekonomisine katkı sağlamakta hem de uluslararası politikada da güçlü bir politik aktör olmasını sağlamaktadır.

Sonuç

Kriz dönemlerinde ve sonrasında, ABD ve SSCB/Rusya'nın silah ihracat rakamlarının etkilendiği görülmektedir. Ancak bu etki Rusya ve ABD açısından farklı krizlerde, farklı sonuçlar ortaya çıkarmıştır. Silah ticaretinin hem ekonomik hem de politik yönü bulunmaktadır. Silah ticareti yapan ülkelerin bu tercihleri aynı zamanda politik yakınlık içeren bir tercihi de içermektedir.

SSCB'nin toplam ihracatı içerisinde silah ihracatının toplam ihracatına oransal payı yüksektir. SSCB ekonomisinde silah ihracatının %25'lere kadar ulaşan önemli bir hacmi olduğu göz önüne alındığında, ekonomisi için oldukça önem arz ettiği söylenebilir. SSCB dağıldıktan sonra, uluslararası alanda politik ve askeri mirasını Rusya üstlenmiştir. Rusya'nın rakamsal ve oransal olarak ihracatı SSCB'ye göre azalmıştır. Silah ihracatının toplam ihracat içerisindeki payı SSCB'ye göre 4-5 kat düşmüştür.

1990'lı yıllar Rusya'nın ekonomik, askeri ve siyasi olarak henüz toparlanamadığı, ABD'nin ise tek kutupluluğun avantajını kullandığı dönemdir. Putin'in iktidara gelmesi ile

birlikte Rusya, önce Çeçenistan daha sonra Gürcistan krizlerini aşarak, 2010'lu yıllarda çıkmış olan sorunlara küresel bir aktör olarak müdahale edebilmeye hazır hale gelmiştir.

SSCB'nin dağılmasından sonra eski Sovyet ülkelerinin tamamen ABD'nin pazarına dönüşmedikleri görülmektedir. Gerek eski Yugoslavya gerek Kafkasya ve gerekse Orta Asya ülkelerinin silahlanmaya büyük bütçeler ayırmamaktadırlar. Orta Asya ülkeleri az miktarda sayılabilecek alımları hem Rusya'dan hem de ABD'den yaptıkları görülüyor iken, eski Yugoslavya ülkelerinin cüzi de olsa sadece ABD'yi tercih ettikleri görülmektedir. Doğu Avrupa'da kalan eski Sovyet Cumhuriyetleri ise BDT'nin kuruluşunda yer almayarak politik tercihlerini en başta göstermişlerdir.

Soğuk Savaş sonrasında da sürekli kriz ve çatışma içerisinde olan Ortadoğu'da, bölgesel krizlerin silah ticareti ve müttefiklik hegemonya ilişkilerini etkilediği, tercihleri değiştirdiği görülmektedir. Körfez Savaşı, 11 Eylül saldırıları ve Arap Baharı süreçleri, ABD'nin bölgedeki gücünü pekiştirmiş, Körfez Ülkelerini ABD'ye tamamen angaje etmiş, Irak ve Suriye gibi Rusların eski müttefiklerini de tahrip etmiştir. Ancak Arap Baharı sürecinin ilerleyen safhalarında Suriye ve Libya krizleri, Rusya'ya müdahil olabileceği, etkili aktör olabileceği politik bir alan açmıştır. Arap Baharı krizi süreçleri ile birlikte Mısır, ise eski bir dost olarak Silah ticaretinde Rusya'yı öncelemeye başlamıştır.

ABD Ortadoğu bölgesinin petrol ve dolar zengini Körfez ülkelerinin kendisi ile silah ticareti ilişkisini sürdürebilmelerini sağladığı, Rusya'ya alan açmalarını engellediği rakamlardan tespit edilebilmektedir. Böyle bir ticari ilişkinin yoğunluğu aynı zamanda politik ilişkiyi de beraberinde getirdiği göz önüne alındığında, ABD'nin Körfez bölgesinde politik mevzilerini muhafaza etmeyi başarabildiği söylenebilir..

Uluslararası yapının büyük krizlerle değiştiği, bu değişimlerin de aktörler nezdinde değişiklikler oluşturduğu göz önüne alındığında, 11 Eylül ve Arap Baharı süreçlerinin Soğuk Savaşın sona ermesi kadar rakamlarda büyük ve ani kırılmalar oluşturmadığı söylenebilir. ABD'nin yüz elli milyar dolara çıkan rakamları da birkaç yılın sonucu olarak değil, Soğuk Savaş sonrası oluşan yapı ve politik atmosferin zaman içerisinde, kademeli olarak ABD'nin rakamlarına yansımaları olarak değerlendirilebilir.

ABD'nin eski sosyalist ülkelerle silah ticareti ilişkisi içerisine girebilmiş olması bir başarı olarak değerlendirilebilir. Ancak bu ilişkilerde ABD, henüz Rusya ile arasını açabilmiş de değildir. Rusya eski sosyalist coğrafyalarda ABD'yi ya dengelemekte ya da dengeleme potansiyelini muhafaza etmektedir.

Bir diğer dikkat çekici husus ise sadece ABD ile silah ticareti olan ülkelerin sadece Rusya ile ticaret yapanlardan fazla olmasıdır. Her iki ülkeden de alım yapan ülkeler mevcut olmakla birlikte, bu devletlerin ekserisinin ABD'den daha fazla tutarlı alımlar yaptıkları görülmektedir.

Gerek Soğuk Savaş'ın son döneminde ve gerekse Soğuk Savaş sonrasında, silah ihracatı rakamları göz önüne alındığında ABD'nin SSCB ve Rusya karşısında satış üstünlüğü bulunmaktadır. Politik olarak ABD ile yeniden rekabet etme potansiyelini yakalamış olan Rusya'nın silah ticareti itibarıyla aynı potansiyele ulaşamadığı görülmektedir. Bölgesel krizlerin her iki ülkeye de farklı fırsatlar sunduğu, Rusya'yı yeniden politik rekabete dahil edecek alanlar açtığı söylenebilir. Her ne kadar Rusya güçlü bir aktör olarak varlığını sistemde gittikçe hissettiriyor olsa da, mevcut yapıda silah ticareti esas alındığında ABD'nin arayışını giderek açtığı görülmektedir. 2017 rakamları esas alındığında ABD'nin satış rakamının Rusya'dan neredeyse 15 kat fazla olduğu görülmektedir. Rusya ve ABD arasındaki politik rekabetin özellikle Ortadoğu'da bir dengeye geldiği söylenebiliyor olsa da silah satış rakamları bu dengenin dışında kalmıştır.

KAYNAKÇA

- Akbaş, Z. (2011-a). “ABD’nin Ortadoğu Politikalarının Sürdürülebilirliği ve Ortadoğu’da Güç Mücadelesi” *History Studies*, ABD ve Büyük Ortadoğu İlişkileri Özel Sayısı, Ekim, s,1-18
- Akbaş, Z. (2011-b), *Irak*, Barış Kitap Yayınları, Ankara
- Al, A. (2015). “Politika- Ekonomi Kesişmesi: Yeni Bir Bilim Dalı Olarak Uluslararası Politik Ekonomi”. *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (İGÜSBD)*, Cilt:2, Sayı: 1, 143-159.
- Aladağ, I. (2008). “SSCB Sonrası Anlaşmalara Halefiyet Sorunu”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 19, 129-144
- Alpay, O. (2017). ‘Sovyet Tarihinin Son Perdesi: Mihail Gorbaçov Dönemi Sovyet Dış Politikası’ Editör: Ayla Kaşoğlu, *Liderlerin Sovyet’i Devrimden Perestroykaya*, Çeviri Bilim Yayınları, İstanbul
- Ateş, D. ve Gökmen, G. S. (2013). “Bir Akademik Disiplin Olarak Uluslararası Politik Ekonominin Sınırları”, *Sosyal Bilimler Dergisi*. Sayı.1. 45-71.
- Atmaca, A. Ö. (2016). “Olay İncelemesi ABD’nin Hakikat Ötesi Başkanı: Donald Trump”, *The Turkish Yearbook of International Relations*, Volume 47, 105-111.
- Babahanoğlu V. Bilici Z. (2018). “Realizm Versus İdealizm: Göç, Bölgesel Barış ve İstikrar Düşmanı mı?” *Uluslar arası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 11, Sayı 61, s.734-740
- Başaran, A. (2010). “SSCB Dış Ticaret Rejiminden Rusya Federasyonu Dış Ticaret Rejimine Geçiş, Dış Ticaret Rejiminin Yapılandırılması”, 1992-1996” *Avrasya Etüdlere Dergisi*, 37-1, ss.101-134)
- Batır K. (2011). “Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Amerikan Müdahaleciliği ve Uluslar arası Hukuk”, *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 9/1, s.115-134
- Bayat, C. (2018). “Rusya-Libya İlişkileri ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi’nde Libya’ya Yönelik Askeri Müdahale Tartışmaları Sırasında Rusya’nın Politik Tutumu” *ANKASAM Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, Mayıs, (2) 1, s.169-205
- Bilgiç, A., (2011). “Güvenlik İkilemini Yeniden Düşünmek Güvenlik Çalışmalarında Yeni Bir Perspektif”, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt 8, Sayı 29 (Bahar2011), s. 123-142.
- Buzkıran D., Kutbay H., (2013). “Arap Baharının Türkiye’ye olan Ekonomik ve Sosyal Etkileri,” *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, Cilt 5, No:1, s.147-161
- Çakmak, H. (2013). *ABD’nin Askeri Müdahaleleri*, Kaynak Yayınları, Mayıs, İstanbul
- Çelik, Ü. (2012); “İç Çatışmalar ve Dış Müdahaleler Arasında Lübnan” *History Studies* Volume 4/1, s.125-155
- Çendek, S. Yüksel, Örki A., (2019). “Arap Baharı Sürecinde Libya Suriye ve Yemen’de Yaşanan İç Savaşlar: Karşılaştırmalı bir Çözümleme”, *Elektrik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi*, Ocak 2019, Cilt 10, Sayı 1, s.42-58
- Derman G. Saynur, (2016). “Rus Dış Politikasında Reformların Etkisi ve Sonuçları,” *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, Bahar, Sayı 49, s.79-89
- Doğan, G. (2007). *Stratejik Müttefikten Uluslararası Terörizme*. IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.
- Duman, M. (2019). “Türkiye’nin ABD’de Gerçekleştirdiği Kamu Diplomasisi Üzerine Erken Bir Değerlendirme: Memleketimizi Tanıtmak Meselesi (1948)”. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, (AKİL) Aralık (32), s. 379-397
- Erkan, A. Ülker; (2010), “Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği Arasındaki Soğuk Savaş Yıllarında Amerikan Dış Politikası” *Sosyal Bilimler* 8/1, s.183-194

- Ermağan, İ. (2012), “Soğuk Savaş Sonrası Dönemde ABD Dış Politikası - Obama Dönemi ve Ak Parti”, *Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi*, Cilt 3, Sayı 2, s.21-35
- Gafaralı, O., (2012). “Rusya’nın Dış Politika Konsepti ve Büyük Ortadoğu’da Arap Baharı,” *Arap Baharı - Ortadoğu da Demokrasi Arayışı ve Türkiye Modeli*, Editör: Murat Aktaş, Nobel Yayınları, a.167-195
- Gilpin, R. (2012). *Uluslararası İlişkilerin Ekonomi Politikası*. Ankara: Kripto Basım.
- Göçer, İ. (2015), “Arap Baharı’nın Nedenleri, Uluslar arası İlişkiler Boyutu ve Türkiye’nin Dış Ticaret ve Turizm Gelirlerine Etkisi” *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi KAÜ İİBF Dergisi*, Cilt 6, Sayı 10, s.51-68
- Gönlübol, M. (2014). *Uluslararası Politika, İlkeler- Kavramlar- Kurumlar*, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Güneş, E., (2012). “Günümüz Uluslar arası Sitemin Yapısı ve Güç Dağılımı,” *Akdeniz Üniversitesi İİBF Dergisi*, Cilt: 12 Sayı 23, ss 78-101
- İleri, K. (03.03.2019). “ABD Başkanı Trump: 7 trilyon dolar harcadık ve inerken ışıklarımızı kapatmak zorundayız,” Anadolu Ajansı, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/abd-baskani-trump-7-trilyon-dolar-harcadik-ve-inerken-isklirimizi-kapatmak-zorundayiz/1407644> (Erişim Tarihi 13.05.2020)
- Kaleli S. ve Denkeli Ç., (2019). “Yeltsin Sonrası Dönem Putin’in Siyasal Pazarlama Çalışmaları, (2000-2008) dönemi,” *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, Cilt 15, Sayı 1, s.289-308
- Karabulut, B. (2011), “Rusya Gürcistan Savaşı (Beş Gün Savaşı) ve Kafkasya’da Değişen Dengeler,” Edt. Seyfettin Erol, *Küresel Güç Mücadelesinde Avrasya’nın Değişen Jeopolitiği Yeni Büyük Oyun*, Barış Platin Yayınları, s.187-206
- Kasapoğlu. C. (2018). “Savaş, Barış ve Yeni Denge Arayışları”, Editörler Çetinkuş, H. Ve Ulutabak, G. ve Bilen,N., *Trump ve Küresel Düzen*. Anadolu Ajansı Yayınları, İstanbul.
- Kemaloğlu, İ. (Temmuz 2013). “Ortadoğu Silah Pazarında Rusya’nın Payı”, *Ortadoğu Analiz*, Cilt:5 Sayı:55, Ankara.
- Koç, E. (2020). “Rusya’nın Ortadoğu’da Taktiksel Hamleleri: Rusya ve Suudi Arabistan İlişkileri”. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*. Cilt:9 Sayı:3. s.1956-1969.
- Korkmaz, G. (2016); “ABD’nin Afganistan ve Irak Müdahaleleri Sırasında Türkiye’nin Tutumunun ABD Medyasında Ele Alınışı”, *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 34, Sayı 2, s. 25-52
- Köktaş, N. Atıcı, (2015). “Saakaşvili Dönemi Gürcistan: İç ve Dış Politika Üzerine Bir Değerlendirme” *Ardahan Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı: 2, Ekim 2015, s. 95-110
- Kepsutlu, B. (2016). *Amerika’nın Ortadoğu Politikası*, İnkilap Kitabevi, İstanbul.
- Mevlütöğlü, A, (2018). “Mısır’ın silahlanma faaliyetleri”, *Dünya Bülteni*, 10.07.2018, <https://www.dunyabulteni.net/dubam/misirin-silahlanma-faaliyetleri-h425427.html> Erişim Tarihi 07.05.2020
- Nikitin, P. (2006). *Ekonomi Politik*. Çeviren: Hamdi Konur, Sekizinci Baskı, Sol Yayınları, Ankara.
- Onay, Y. (2007). *Euro- Dolar Savaşı Kurbanı İki Ülke: ABD ve İran*, Neden Kitap, İstanbul.
- Orhan, Dersan D.,(2018). “Rusya Dış Politikasında Orta Doğu: Arap Baharı Sonrası Tehditler ve Fırsatlar,” *Avrasya Etüdüleri*, Cilt 53, Sayı 1, s.87-116
- Önal, H. (2010), “ABD’nin Afganistan Politikasının Açmazları: Bölgesel Bir Analiz”, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt 6, Sayı: 23 ss.43-71

- Örnek, S., (2012). “11 Eylül Olayları ve Afganistan Operasyonu,” *Yalova Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, (2012/1), s.107-134
- Özçelik S. (2015). “Kuzey Kafkasya Çatışmaları: Çeçenistan ve Dağıstan Örnek Olayları,” *Yeni Türkiye*, Temmuz Aralık, Yıl 21 Sayı 79, s.359-368
- Özsoy, İ., (2006), “Sovyet Sisteminin Çöküşünden Tarihi ve Evrensel Dersler” *Bilig*, Güz,sayı 39, s.163-194
- Rezai, F. (Mayıs Haziran 2016), “Putin’in Suriye Süprizini Anlamak”, *Ortadoğu Analiz*, Cilt:8 Sayı:74, Ankara.
- Sayarı, S. ve Bilgin H. D. (2018). *Karşılaştırmalı Siyaset Temel Konular ve Yaklaşımlar*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Sezgin Ş., (2005). "Politika ve Ekonomi İlişkisinde Teorik Yaklaşımlar", *Balıkesir Üniversitesi, Bandırma İİBF Akademik Fener Dergisi*, s.102-117
- Silahçioğlu, O. D. (2006). *ABD/İsrail- İran Denklemi ve Türkiye*, Günizi Yayıncılık, İstanbul.
- Sönmez, A.S. (2010); “Moskova’nın Kutuplaşma Çabaları: Putin Dönemi Rus Dış Politikası,” *Avrasya Etüdüleri Dergisi*, Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı, Yıl 16, Sayı 37, (2010/1) s. 37-76
- Sönmez A.S., Bıçakçı H., Yıldırım C., (2015); “Kırım sorunu bağlamında Rusya-Ukrayna ilişkilerinin analizi” *International Journal of Social Sciences and Education Research*, Volume: 1(3), ss.656-670
- Şeker, C. T. (Haziran 2019). *Ortadoğu Savaşları ve Batılı Silah Şirketleri*, Araştırma 103, İNSAMER, İstanbul.
- Şen, A. (1998). “Uluslararası Politik Ekonomi (UPE) Nedir?” *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 12, Sayı 1-2.
- Şişman, D. (Haziran 2017). “Küreselleşme, Kriz ve Savunma Sanayi”, *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*. Cilt 39, Sayı 1.
- Taşkın D. (2013). “Arap Baharı ve Türkiye; Siyasi Coğrafya Açısından Bir Değerlendirme” *Doğu Coğrafya Dergisi*, Cilt 18, Sayı 29, s.65-78
- Thoburn, H. (2015). *Rusya Siyasetini Anlama Kılavuzu*, SETA yayınları,
- Toman M., Akman H., (2014). “Küresel Teröre Karşı Savaş Doktrinin Oluşumu ve Ortadoğu’ya Yansımaları”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 7, Sayı 35, s.297-316
- Uyar, M. (2018). “Çeçenistan: Siyasi ve Askerî Kısırdöngü”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Yıl 14, Sayı 28, 275-317
- Ünalnış, A. N. Ve Oğuz, Ş. (2019). “Karadeniz’de Rusya- ABD Rekabeti ve Ukrayna Krizi”, *Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 5/7, ss.1-10.
- Varlık A. B.,(2014). “Askerî ve Ekonomik Veriler Işığında NATO’nun Esnekliği,” *Savunma Bilimleri Dergisi*, Cilt: 11 Sayı: 2 s.71-123
- Yapıcı M. İ., (2010). *Rus Dış Politikasını Oluşturan İç Etkenler*, Usak Yayınları,
- Yapıcı M. İ., (2010). “Bosna Hersek’te Gerçekleştirilen Askeri Müdahalenin Uluslararası Hukuktaki Yeri” *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt 2, No: 8 ss.1-24
- Yolcu, F. H. (Temmuz Ağustos 2016). “Ortadoğu’daki Silahlanma Yarışının Yeni Aktörü Mısır”, *Ortadoğu Analiz*, Cilt:8 Sayı:75, Ankara.
- Yorulmaz, M. (2016). *Amerika Birleşik Devletleri Rusya Federasyonu İlişkilerinde Güvenlik İkilemi (2001-2012)*, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.

- NTV, Putin: Sonsuz menzilli füze ürettik, 02.03.2018, <https://www.ntv.com.tr/dunya/putin-sonsuz-menzilli-fuze-urettik,uCoa6k4JAKW5nZfl3K90MA> Erişim Tarihi, 21.04.2020
- NTV, 'Tek kutuplu dünya modeli iflas etti' 23.05.2014, <https://www.ntv.com.tr/dunya/tek-kutuplu-dunya-modeli-iflas-etti,xn467bORN06zUaNE8mSpBA> Erişim Tarihi, 01.05.2020
- Hürriyet, 'Tek kutuplu dünya bitmiştir' 02.09.2008, <https://www.hurriyet.com.tr/dunya/tek-kutuplu-dunya-bitmistir-9798383> Erişim Tarihi, 01.05.2020
- World Military Expenditures and Arms Transfers 1990 (WMEAT), U.S. Arms Control and Disarmament Agency, November 1991
- World Military Expenditures and Arms Transfers 1999-2000 (WMEAT), U.S. Arms Control and Disarmament Agency, June 2002
- World Military Expenditures and Arms Transfers 2014 (WMEAT), U.S. Arms Control and Disarmament Agency, <https://2009-2017.state.gov/t/avc/rls/rpt/wmeat/2014/index.htm> (E.t. 10.05.2020)
- World Military Expenditures and Arms Transfers 2019 (WMEAT), U.S. Arms Control and Disarmament Agency, <https://www.state.gov/world-military-expenditures-and-arms-transfers-2019/> (E.t. 10.05.2020)